

Το νόημα της Μαύρης Παρασκευής

Του Guy Rundle (μετάφραση: Ισμήνη Μαθιουδάκη)

Όταν η Μαύρη Παρασκευή καταναλώνει την ημέρα των Ευχαριστιών, ο καπιταλισμός φαίνεται να καταναλώνει έναν από τους μύθους συντήρησής του.

Η Μαύρη Παρασκευή ξεκίνησε ως μία σειρά τροχαίων ατυχημάτων. Στη Φιλαδέλφεια, στις αρχές του 1960, η αστυνομία διαπίστωσε ότι δύο ημέρες μετά την ημέρα των ευχαριστιών σημειώθηκε πολύ εντονότερη κυκλοφορία και χάος από ότι συνήθως. Η σχέση μεταξύ κυκλοφοριακού χάους και εκπτώσεων στο κέντρο της πόλης είχε παρατηρηθεί από νωρίς, ενώ οι έμποροι ήταν δυσαρεστημένοι που η εν λόγω δυσοίωση ονομασία χαρακτήριζε μία από τις καλύτερες ημέρες πωλήσεων τους. Αναμφίβολα, αυτό είχε συμβεί και αλλού, αλλά η Φιλαδέλφεια είχε τον Abe Rosen ως δημοτικό της εκπρόσωπο. Ο Rosen ως ένας από τους κορυφαίους στον τομέα δημοσίων σχέσεων της χώρας, πρότεινε να μετονομαστούν οι δύο μέρες μετά τις ευχαριστίες σε Μεγάλη Παρασκευή και Μεγάλο Σάββατο.

Η ώθηση αυτή της αγοράς λειτούργησε, αλλά όχι όπως ήταν αναμενόμενο. Ο θεσμός του Μεγάλου Σαββάτου δεν υιοθετήθηκε, σε αντίθεση με αυτόν της Μεγάλης Παρασκευής, ο οποίος όμως διατήρησε το όνομα Μαύρη Παρασκευή. Αυτό συνέβη, μεταξύ άλλων, γιατί είχε ήδη συγκεντρωθεί η προσοχή του κοινού στο συγκεκριμένο ζήτημα, η οποία είχε ενισχυθεί από την δημοσιοποίηση που έλαβε από την εφημερίδα "Philadelphia Inquirer". Από την δεκαετία του 1980 και έπειτα, το όνομα "Μαύρη Παρασκευή" άρχισε να εξαπλώνεται σε ολόκληρη την χώρα.

Το γεγονός ότι η ονομασία "Μαύρη Παρασκευή" υιοθετήθηκε εν τέλει, ήταν αναπόφευκτο. Οι Μαύρες ημέρες έχουν πολύ μεγάλη προϊστορία, και είναι συνδεδεμένες με διαφόρου τύπου εκδηλώσεις, ενώ έχουν ένα βασικό κοινό χαρακτηριστικό : την αντιστροφή των γεγονότων, και την υπονόμευση τους. Στη νεωτερικότητα, έχουν συνδεθεί με φυσικές καταστροφές, την οικονομική κατάρρευση, τη στρατιωτική ήττα και την τρομοκρατία. Στο Ρωμαϊκό ημερολόγιο, μια "Μαύρη Ημέρα" σημειωνόταν με κάρβουνο στο ημερολόγιο τοίχου, η οποία έμενε εκτός των παραγωγικών ημερών, καθώς προοριζόταν για περίσκεψη. Αναλόγως, στη χριστιανική εποχή, κάποιες ημέρες σηματοδοτήθηκαν από την ιδέα της "μαύρης μάζας", και εφαρμόστηκαν αρχικά από τις πρώιμες εκκλησιαστικές αρχές σε γνωστικές αιρέσεις, οι "μάζες" των οποίων τελούσαν σεξουαλικές τελετουργίες. Κατά τη Μεσαιωνική περίοδο, η φράση "μαύρες μάζες" χρησιμοποιούνταν επίσης για τη διακωμώδηση εκκλησιαστικών λειτουργιών, ενώ ο ορισμός " Τρελός Μάϊος" χρησιμοποιούνταν για την περίοδο όπου πολύπαθής ενορίτες οδηγούσαν τα πλήθη φορώντας ανόητα καπέλα και απαγγέλοντας τις Ευχαριστίες με ιαχές ζώων.

Η εκκλησία, αποδέχτηκε τον "Τρελό Μάϊο" και τα υπόλοιπα παρεμφερή φαινόμενα ως ένα απαραίτητο μέσο εκτόνωσης, ίσως με κάποια επίγνωση ως προς το πόσο καταπιεστικό ήταν το Θεολογικό δόγμα και οι επιβολές του. Ο χαρακτηρισμός "Μαύρο", λοιπόν, φαίνεται να υποδεικνύει τον ελλιπή χαρακτήρα οποιουδήποτε συστήματος πεποιθήσεων καθώς και την αδυναμία του να χαρτογραφήσει ολόκληρο το φάσμα της ανθρώπινης εμπειρίας, συμπεριλαμβανομένης της υλιστικότητας και της δωροληψίας.

Έτσι, ήταν αναπόφευκτο η Μαύρη Παρασκευή να βυθιστεί στην αμαρτία. Κατά την δεκαετία του 1980, το νόημα της παγιώθηκε. Φάνηκε να είναι η ημέρα όπου οι λιανοπωλητές " τα έβαφαν μαύρα" – ενώ παράλληλα θησαύριζαν – προσδίδοντας έτσι στις

αγορές μία πολιτική όσο και πατριωτική διάσταση. Καθώς ο θεσμός αυτός εξελίχθηκε ακόμη περισσότερο κατά τις δεκαετίες του 1990 και του 2000, με ολοένα και μεγαλύτερες μειώσεις τιμών και τα όλο και μεγαλύτερα πλήθη, η υπόσταση της Μαύρης Παρασκευής ως ημέρας χάους, επέστρεψε.

Ο θεσμός αυτός, είναι μία αντιστροφή του θρυλικού θεσμού «πότλατς». Το «πότλατς», περιγράφει κάποιες μυθικές τελετές καταστροφής αντικειμένων, που θεσμοθετήθηκαν από ανθρωπολόγους και συμπεριλαμβάνουν στοιχεία από διάφορες τελετές ιθαγενών Αμερικάνων του Βορειοδυτικού Ειρηνικού. Σε αυτές τις τελετές, όπλα, εργαλεία και κανό καταστρέφονταν ως φόρος τιμής στον ανταγωνισμό, ενώ συμβόλιζαν την παγίδευση της ενέργειας σε ύλη, καθώς και την απελευθέρωσή τους από αυτήν. Ο κοινωνικός σκοπός αυτών των δραστηριοτήτων, φαίνεται ότι ήταν να αποφευχθεί η συσσώρευση πλεονάσματος, που θα στρέβλωνε τις αμοιβαίες σχέσεις. Η παρενέργειά τους, ήταν η Διονυσιακή απελευθέρωση, κατά την οποία η ενέργεια επιστρέφει στην ενέργεια. Με άλλα λόγια, δεν είμαστε αυτό που παράγουμε, είμαστε οι πράξεις μας.

Από την δεκαετία του 1980 έως και το 2008, η “Μαύρη Παρασκευή” είχε μία παράδοξη δομή. Ευνοούσε ταυτόχρονα την συσσώρευση αγαθών και μία διάχυση της ενέργειας, μία σύγκρουση με τις άκαμπτες δομές. Η δομή αυτή, φυσικά, είναι ίδια με τη δομή της ημέρας των Ευχαριστιών, η οποία έχει προ πολλού χάσει την εορταστική της πτυχή και έχει γίνει μία περίπτωση συνδεδεμένη με τον καταναλωτισμό και την εξαναγκαστική ευθυμία. Η ημέρα των Ευχαριστιών, συνδύαζε την Διονυσιακή υπέρβαση, με την συλλογική αγάπη. Στην δεκαετία του 1970, η κατανάλωση κρέατος δεν ήταν μια συνηθισμένη δυνατότητα για πολλά άτομα της μεσαίας και των κατώτερων τάξεων. Η μεταμοντέρνα εκδοχή των Ευχαριστιών, αποτελεί μια εκδήλωση πολυτέλειας και απόλαυσης, κάτι που απομακρύνεται πολύ από το αρχικό της νόημα. Δεν είναι τυχαίο ότι η πιο εικονική απεικόνιση των ευχαριστιών - ο πίνακας του Norman Rockwell που αποτελεί μέρος της σειράς «τέσσερις ελευθερίες» - ήταν αφιερωμένη στην «ελευθερία από την ένδεια». Αυτό, βέβαια, δεν ισχύει πλέον. Για σχεδόν μισό αιώνα, τα τρόφιμα για τους περισσότερους Αμερικάνους υπάρχουν σε υπερβολική αφθονία. Για αρκετούς από αυτούς, η καθημερινότητα τους αποτελείται από μία διαρκή προσπάθεια για εγκράτεια από την υπερβολική κατανάλωση τροφής, προκειμένου να μην εισβάλλει σε κάθε τομέα της ανθρώπινης τους υπόστασης, καθώς εύκολα γίνεται συνώνυμη πολλών επιθυμιών.

Η σχέση με την τροφή ορίζει την κοινωνική τάξη. Σε δημοφιλείς απεικονίσεις, η ανέλιξη στην ιεραρχία των κοινωνικών τάξεων, ορίζεται από την ικανότητα των υποκειμένων να αντισταθούν στην κατανάλωση φαγητού, αποδεικνύοντας έτσι την πουριτανική τους ηθική. Η ευρύτερη εργατική τάξη ορίζεται όλο και περισσότερο από την χωρίς αναστολές παράδοσή της στο φαγητό. Συνεπώς, η ημέρα των Ευχαριστιών χαρακτηρίζεται από συστηματική υπερκατανάλωση φαγητού, κάτι που τις υπόλοιπες μέρες ο μέσος Αμερικάνος προσπαθεί να αποφύγει. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την αρχική της σύνθεση, κατά την οποία κάθε πρόσθετο γεύμα σήμαινε περαιτέρω έλλειψη αργότερα, καθώς στον ανεπτυγμένο καπιταλισμό “δεν υπάρχουν συχνά ελλείψεις”. “Έτσι, ήρθε η Μαύρη Παρασκευή να καλύψει το κενό της ημέρας των Ευχαριστιών, ως μια κρυφή εναλλακτική. Η ημέρα των Ευχαριστιών αποτελεί μία γιορτή κατά την οποία ο άνθρωπος αναγνωρίζει την υποτέλεια του απέναντι στις ιδιοτροπίες ενός μακρινού θεού. Ο ρόλος της είναι να εξισορροπήσει τα Χριστούγεννα, και την πρακτική της μη αμοιβαιότητας ως προς τα παιδιά, τα οποία λαμβάνουν δώρα χωρίς να αναμένεται να δράσουν αμοιβαία. Ως ενήλικες, λαμβάνουμε ικανοποίηση από αυτή την πρακτική – η ημέρα των Χριστουγέννων χωρίς

παιδιά είναι ανεπαρκής και θλιβερή.

Η Μαύρη Παρασκευή είναι μία μετάλλαξη της ημέρας των Χριστουγέννων : εφαρμόζει την παραπάνω αρχή στους ενήλικες. Αποτελεί μία απελευθέρωση από την υποχρέωση να παρέχει κάποιος ευχαριστίες, και τη δυνατότητα να επιστρέψει στις νηπιακές του επιθυμίες. Ολόκληρη η διαδικασία που ακολουθείται από τους καταναλωτές την Μαύρη Παρασκευή αποτελεί ένα τελετουργικό : η βόλτα στο εμπορικό κέντρο, οι ουρές καταναλωτών στο χιόνι, οι μάχες μεταξύ καταναλωτών, τα ειδησεογραφικά δίκτυα που καταγράφουν τις εν λόγω μάχες, το ποδοπάτημα όταν ανοίγουν οι πόρτες, και η κλιμάκωση του τελετουργικού υπό το βάρος πλάσμα τηλεοράσεων. Θα μπορούσε όμως μια οθόνη πλάσμα να προσφέρει κάποια τρομερή διαφορά στη θέαση, η οποία να υπερβαίνει την ευτυχία της απόκτησής της με τεράστια έκπτωση; Σίγουρα όχι. Έτσι, οι συμμετέχοντες στη Μαύρη Παρασκευή, εάν είχαν μία κάποια λογική, θα αγόραζαν τα προϊόντα τους, και εξερχόμενοι από τα καταστήματα, θα τα πετούσαν απευθείας στα σκουπίδια. Δεν θα ένιωθαν ποτέ καλύτερα σε ολόκληρη την ενήλικη ζωή τους.

Κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες, έχουν θεσπιστεί μερικοί κανόνες γύρω από τη Μαύρη Παρασκευή, που τοποθετούν χρονικό όριο τις 9 π.μ. για το άνοιγμα των θυρών. Μέχρι να έρθει η ύφεση το 2007-08, αυτό το όριο τηρούνταν. Μετά την έλευσή της όμως, οι κανόνες αυτοί άρχισαν να καταρρέουν. Η έναρξη της Μαύρης Παρασκευής μεταφέρεται όλο και νωρίτερα, καθώς τα μεγάλα εμπορικά καταστήματα ανταγωνίζονταν και μεταξύ τους για τους λιγοστούς πελάτες, καθώς και με τα διαδικτυακά καταστήματα. Οι διαδικτυακές αγορές, έχουν καταργήσει τον εμπορικό θεσμό του χρόνου και του χώρου συνολικότερα, καθώς τεράστιες εκπτώσεις προσφέρονται σε ανύποπτο χρόνο σε ολόκληρες κατηγορίες αγαθών, με βασικότερο παράδειγμα την πώληση iPhone. Ο διαδικτυακές αγορές, αποφετιχοποιούν την κατανάλωση, και τελικά καταφέρνουν να μεταλλάξουν τα καταστήματα σε αποθήκες παράδοσης. Όσο και να προσπαθεί το διαδικτυακό εμπόριο να μιμηθεί το τελετουργικό φετίχ και τον υπερκαταναλωτισμό που επιφέρει η εξ επαφής κατανάλωση, δεν τα έχει καταφέρει. Αυτό έχει ως συνέπεια την κατανάλωση μέσω διαδικτύου σε πιο ορθολογικό μοτίβο. Έτσι, η σχετική μείωση της κατανάλωσης, φαίνεται να είναι απόρροια της έλλειψης φυσικής επαφής με τα εμπορεύματα, η οποία οδηγεί σε έναν εξορθολογισμό των αγορών.

Συνεπώς, τα μεγάλα καταστήματα, σε μία προσπάθεια τους να μειώσουν τη ζημιά έχουν επεκτείνει τη Μαύρη Παρασκευή στην προηγούμενη ημέρα, την ημέρα των Ευχαριστιών. Παρόλαυτά, η Μαύρη Παρασκευή, φαίνεται να καταναλώνει την “Λευκή Πέμπτη”, όπως έχει ονομαστεί η ημέρα των Ευχαριστιών, η οποία καταργήθηκε. Αυτό δείχνει όλο το νόημα του αγίου και του βέβηλου, καθώς και της ασυμμετρίας που υπάρχει μεταξύ τους, και τον τρόπο με τον οποίο ένας πολιτισμός προσαρτάται σε αυτές τις έννοιες. Προκειμένου το ιερό να παραμείνει ιερό, ένα πολιτιστικό όριο πρέπει να γίνεται σεβαστό από όλους.

Η Μαύρη Παρασκευή έγινε πιο διαδεδομένη την τελευταία περίοδο του Δυτικού καταναλωτισμού, όταν η οικονομία άρχισε να λειτουργεί αντίστροφα από προηγουμένως – όταν η συνεχής διόγκωση του κυκλώματος της κατανάλωσης διατηρούσε ζωντανό ένα συνεχώς συρρικνούμενο σύστημα παραγωγής προϊόντων. Η τελική επαναχωροθέτηση της ζωής στην Η.Π.Α. – η φρενίτιδα χτισίματος εμπορικών κέντρων και η αστικοποίηση της πόλης – λειτουργεί ως παραβολή με το υψηλότερο της σημείο να είναι τελικά το σημείο μηδέν.

Το deadmalls.com, η επιτομή της αποσύνθεσης της λιανικής πώλησης, ξεκινάει στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και συνεχίζει μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 2000, αφότου πάνω από το 20% των εμπορικών κέντρων στις Η.Π.Α. είχαν κλείσει. Πολλά είχαν ήδη κατεδαφιστεί, ή μετατραπεί σε νέα “αστικά κέντρα” των πόλεων. Ένας νέος γύρος αποτυχιών έπεται, καθώς και τα νέα αυτά αστικά κέντρα σταδιακά διαλύονται, προσφέροντας στο deadmalls μία νέα “σοδειά”, εάν φυσικά υπάρχει κάποιος που είναι ακόμα διατεθειμένος να καταγράψει τις αποτυχίες στον τομέα της λιανικής πώλησης. Πάντως, το πιθανότερο είναι να μην ασχοληθεί κανείς.

Ο πρώτος γύρος των deadmalls ήταν εντυπωσιακός, καθώς απεικόνιζε τεράστιους χώρους, σχεδιασμένους για εμπορική διασκέδαση, να αποσυντίθενται. Λίγα επιβιώνουν ακόμα, όπως το White Flint που βρίσκεται έξω από την Ουάσιγκτον, και είναι ένα σχεδόν νεκρό εμπορικό κέντρο, με μόλις δύο μαγαζιά σε λειτουργία αλλά με ολόκληρο το υπόλοιπο σύστημα του εμπορικού σε αέναη λειτουργία : οι κυλιόμενες σκάλες συνεχίζουν να λειτουργούν, υπάρχει συνεχές βουητό και μόνιμα αναμμένα φώτα. Θα συμβούλευα όποιον έχει την ευχέρεια, να περάσει από ένα τέτοιο εμπορικό κέντρο πριν κατεδαφιστούν και τα τελευταία, καθώς ο επόμενος γύρος θα είναι ακόμα πιο θλιβερός.

Κατά τα τελευταία χρόνια, η διείσδυση της Μαύρης Παρασκευής στην ημέρα των Ευχαριστιών έχει απασχολήσει το ευρύτερο κοινό. Εδώ και χρόνια, οι εργαζόμενοι διαμαρτύρονται για τις απαιτήσεις των επιχειρήσεων, προκειμένου να εξυπηρετήσουν τον υπόλοιπο πληθυσμό για τον οποίο η εν λόγω ημέρα είναι αργία. Όμως, το Αμερικάνικο ιδεώδες που διέπει τις εορταστικές ημέρες, καθώς και η έννοια του Αμερικάνου πολίτη δεν συμπεριέλαβαν ποτέ τους μη έχοντες ιδιοκτησία. Έτσι, οι διαμαρτυρίες των τελευταίων αγνοήθηκαν. Μόνο όταν η διείσδυση της Μαύρης Παρασκευής στην ημέρα των Ευχαριστιών έγινε εντελώς παράλογη, σαν μία φάρσα, άρχισαν να ασχολούνται με το ζήτημα τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Το γεγονός ότι μία ημέρα με εκπτώτικές προσφορές μπόρεσε να εισβάλλει και να επισκιάσει εξ ολοκλήρου μία ημέρα συνδεδεμένη με τη συλλογική ταυτότητα των Αμερικάνων, επιβεβαιώνει ότι η ταυτότητα αυτή είναι πλέον σαθρή και διαταραγμένη.

Δεν αναμένεται πλέον από τους συντηρητικούς, να αντιταχθούν στην απομάκρυνση των Αμερικάνων από τα βασικά στοιχεία της Αμερικανικής ταυτότητας, ενώ ακόμη και οι Παλαιο-Συντηρητικοί δεν διαμαρτύρονται κατά του κανιβαλισμού της παράδοσης από τον καπιταλισμό. Δεν μπορούν να παραδεχτούν αυτό που θα πρέπει, αργά η γρήγορα, να αναγνωρίσουμε όλοι : ότι ο καπιταλισμός είναι μία αποδημητική, μηδενιστική διαδικασία που ζει εις βάρος του πολιτιστικού του περιτυλίγματος, το οποίο και καταναλώνει. Έτσι, η Μαύρη Παρασκευή, βασίζει την απόκρυφη σημασία της στο προηγούμενο απαραβίαστο των Ευχαριστιών, το οποίο κατάφερε να παραβιάσει. Πλέον, με το άνοιγμα των καταστημάτων στις 8 π.μ. την ημέρα των Ευχαριστιών, καταναλώνεται ότι έχει απομείνει από την “ιερότητα” της ημέρας αυτής.

Κάτι που ξεκίνησε ως ένα τροχαίο ατύχημα, κατέληξε να είναι μια καταστροφή, ευρέως αναγνωρισμένη ως τέτοια, αλλά ταυτόχρονα για την οποία κανείς δεν φαίνεται να ξέρει τι να κάνει – παραλυμένοι καθώς είμαστε από τις αντιφάσεις ενός πολιτισμού, το σύστημα δομής του οποίου, φαίνεται να είναι πλέον σε πόλεμο εναντίον του.

Πηγή: <https://www.jacobinmag.com/2014/11/the-meaning-of-black-friday/>